

atvirai apie atvirą knygą

Knygų pradžios būna kuo įvairiausios ir vadinamos jos visai: įžanga, pradžios žodžiu ar tiesiog pradedamos kreipiniu „Mielas skaitytojau“. Šiuo atveju visai tiktų ir klasikinis pavadinimas „įvadas“, nors skambantis gal kiek valdiškai. Vis dėlto norėčiau jus, skaitytojai, įvesti į „Lietuvos ryto“ pasaulį, kuris gyvuoja jau trisdešimt metų ir kurį jūs išvysite laikraščio vyriausiojo redaktoriaus Gedvydo Vainausko akimis.

Pirmiausia žinokite, kad ši knyga išėjo gerokai kitokia, nei iš pradžių sumanyta, ir jos rašymas, perrašymas, papildymas truko kelerius metus. Sumanymą parašyti „Lietuvos ryto“ istoriją jo vyriausiajam redaktoriui ėmiau piršti aš, Valdas Bartasevičius, šiame laikraštyje dirbantis nuo 1991 metų. Tada artėjo dar tik dvidešimt penktosios „Lietuvos ryto“ įkūrimo metinės, bet atrodė, kad jau atėjęs laikas apžvelgti kartu su mūsų nepriklausoma valstybe atsiradusio dienraščio kelią. Pats parašyti nepagražintą laikraščio istoriją liudininko akimis nesijaučiau pasirengęs, nes galėjau tik daugiau ar mažiau retrospektyviai apžvelgti įvykius.

Dirbdamas žurnalistu nedalyvavau priimant leidiniui lemtinus sprendimus, nežinojau visų konfliktinių situacijų ir užkulisių, vadinasi, mano regėjimo laukas buvo siauras, grynai žurnalistinis.

Tačiau pasakoti apie „Lietuvos ryto“ kelią prasminga tik atskleidžiant visus posūkius, nenuitylint pasitaikiusių duobių ir ne-

apeinant akmenų, kurie buvo nuridenti, kad laikraštis toliau gyvuotų, o tai gali liudyti tik jo vairininkas, lėmęs daugumą pokyčių.

Bent kiek informuotieji apie „Lietuvos rytą“ žino, kad toks liudytojas tėra vienas – Gedvydas Vainauskas.

Įkalbėti Gedvydą imtis šio darbo – užduotis nebuvo iš lengvųjų, nors, kaip paaiškėjo, misija įmanoma. Kai jis, nors ir priešokiais, su ilgomis pertraukomis, leidosi į savo atminties ir patirties labirintus, pasakojimas plėtojosi tarsi savaimė, tapo gerokai kitoks, nei įsivaizdavau ir aš, ir turbūt pats Gedvydas.

Čia būtų laikas paaiškinti šią tokį savo familiarumą. Labai nedaug net ir vyresnės kartos žurnalistų „Lietuvos ryto“ vyriausiąjį redaktorių vadina vardu. Ir, matyt, ne todėl, kad jis tai draustų. Tiesiog per daugelį metų redakcijos darbuotojai įprato į jį žvelgti kaip į vadą, tvirtai visas laikraščio ir bendrovės vadžias laikantį savo rankose, griežtą ir valdingą asmenybę, kai kam gal sudarantį vienvaldiško žmogaus įspūdį. Taip patys pavaldiniai nubrėžė pagarbų atstumą tarp savęs ir vadovo.

Aš patenku tarp Gedvydo kolegų, kurie su juo bendrauja asmeniškiau, ir tokie santykiai susiklostė nuo tų laikų, kai dar nedirbau „Lietuvos ryte“ ir nebuvo su juo saistomas tarnybinio pavaldumo ryšių. Esame bendraamžiai, bet taip nutiko, kad tapau jo diplominio darbo, labai gerai apsiginto Vilniaus universiteto Žurnalistikos katedroje, vadovu.

Tada ėjo 1979-ieji, man tai buvo pirmieji metai, kai dirbau asistentu šioje katedroje, o Gedvydas tuo metu jau buvo žinomas žurnalistas, dirbantis pagrindiniame sovietinės Lietuvos laikraštyje „Tiesa“. Tais laikais žurnalistikos specialybės diplominiai darbai galėdavo būti teoriniai, kuriuose analizuojamas, o dažnai tiesiog aprašomas spaudos leidinių darbas, atskirų žymesnių žurnalistų veikla, arba vadinamieji kūrybiniai, kai diplomantai pateikdavo savo žurnalistinius rašinius.

Gedvydas pasirinko kūrybinį diplominį darbą, kurį sudarė apybraižų ciklas apie dviračių sportą – mat jis pats prieš tapdamas žurnalistu buvo profesionalus dviratininkas.

Puikiai dviratininko pojūčius, jėgų sutelkimą, kai jos jau beveik išsekusios, valių laimėti perteikiančių apybraižų literatūrinis lygis Žurnalistikos katedroje nekėlė abejonių. Todėl man, jaunam dėstytojui, buvo pasiūlytas lengvas darbas – pirmą kartą būti diplominio darbo vadovu ir šiek tiek įgyti patirties, kai iš tikrųjų diplomantui nereikia vadovauti.

Taip ir nutiko. Kartą kitą susitikome su Gedvydu Vainausku, man užteko sveiko proto nemėginti jam vadovauti ar nurodinėti, tik maloniai pasikalbėdavome, o vėliau atidžiai perskaičiau jo pateiktas apybraižas, žinoma, parašiau atsiliepimą, jis apsigynė diplominį darbą aukščiausiu balu ir mudu draugiškai išsiskyrėme. Šio darbo dvasią pajutau dar kartą po keliasdešimties metų žiūrėdamas buvusio dviratininko Arūno Matelio, tapusio talentingu kino režisieriumi, dokumentinį filmą „Nuostabieji lūzeriai. Kita planeta“.

Mudviejų bendravimas nenutrūko ir Gedvydui baigus žurnalistikos studijas.

Nuolat susitikdavome Respublikinėje bibliotekoje (dabar Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka), kuri abiem buvo langas į pasaulį, ir leisdavomės į atvirus pokalbius apie sovietinę realybę. Ir taip daugybę savaitgalių.

Netrukus atėjo Michailo Gorbačiovo „perestroikos“ laikai, Gedvydas Vainauskas tapo „Komjaunimo tiesos“ vyriausiuoju redaktoriumi, susitikdavome rečiau, bet parašiau vieną kitą straipsnį jo laikraščiui, o Atgimimui praplėšus geležinę uždangą – ir daugiau.

Tuo metu „Komjaunimo tiesa“ baigė gyvuoti, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse buvo įkurtas „Lietuvos ryto“ dienraštis.

Ištvėrėme ekonominės blokados mėnesius, užgriuvo sausio įvykiai ir vieną 1991 metų gegužės dieną susitikęs su Gedvydu Vainausku išgirdau pasiūlymą: „Ar nenorėtum ateiti pas mus dirbti etatiniu žurnalistu?“

Sutarėme, kad nuo rugsėjo 1-osios pradėsiu dirbti dienraštyje.

Tačiau teko startuoti dviem savaitėmis anksčiau: kilo Rugspjūčio pučas ir aš su „Lietuvos ryto“ korespondento pažymėjimu išskriau į Maskvą rašyti reportažų apie pasaulio istoriją pakeitusius Sovietų Sąjungos žlugimo įvykius.

Nuo to laiko mano gyvenimo kelias driekiasi bendra „Lietuvos ryto“ magistrale. Per tris dešimtmečius keitėsi ne tik mūsų dienraštis, bet ir visa žiniasklaida, žurnalistų darbo metodai. Tarėmės, kad Gedvydas Vainauskas papasakos, kaip vyko šie pokyčiai, kaip dienraštis, susidurdamas ir su priešiškomis jėgomis, prisidėjo prie Lietuvos gyvenimo modernėjimo, demokratinių procesų raidos.

Jau turėjau nemažą prisiminimų knygų bendraautorystės patirtį, talkinau – beje, pasiūlius Gedvydui Vainauskui – jas rašant prezidentui Valdui Adamkui, užrašiau iškilaus JAV lietuvių verslininko Juozo Kazicko prisiminimus, prisidėjau prie buvusio užsienio reikalų ministro Antano Valionio memuarų. Darbas su šiais autoriais vykdavo taip: mūsų pokalbių garso įrašus užrašydavau, pagedaguodavau ir drauge atsijodavome nereikalingus faktus, detales, trumpindavome ar papildydavome papasakotus epizodus, kol parengdavome galutinį knygos tekstą.

Iš pradžių mėginau taip dirbti ir su Gedvydu Vainausku. Iškart nustebino jo atvirumas kalbant ir apie save, ir apie „Lietuvos ryto“ bendradarbius, ir apie asmeninius draugus ar priešus, per gyvenimą sutiktus žmones.

Prisipažinsiu – tai mane net šiek tiek glumino, klausiau, ar nepernelyg tiesiai šviesiai rėžiama. Išgirdavau atsakymą: „Kam

rašyti knygą, jei nori atrodyti geresnis nei esi ir bijai pasakyti, ką iš tiesų galvoji? Juk taip cenzūruosi pats save, savo ir kitų gyvenimus.“

Po kelių mudviejų pokalbių Gedvydas Vainauskas ryžtingai tarė: „Ačiū, bet parašysiu pats – man daug lengviau mintis perteikti raštu, o ne žodžiu.“

Ir buvo teisus – savita rašymo maniera privertė tekstą pulsuoti, lengvai peršokti nuo vieno epizodo prie kito...

„Lietuvos ryto“ redaktoriuje pabudo žurnalistas, kurį redaktinis darbas, vadovavimo bendrovei rūpesčiai, matyt, buvo kiek prislopinę.

Tai buvo įvairių laikotarpių, taip pat ir sovietinio, įvykių prisiminimai, jų vertinimai, dažnai ir su saviironija, pamąstymai apie praeitį ir dabartį, bandymai pažvelgti į ateitį.

Knyga ne tik storėjo – joje vis daugėjo autoriaus apmąstymų, džiazo improvizacijas primenančių svarstymų, kurių esminis požymis – kalbėjimo laisvė, visiškas atvirumas, primenantis pokalbį su pačiu savimi ar net išpažintį kunigui.

Eseistinė rašymo maniera pakeitė ir šios knygos kompoziciją, pastūmėjo atsisakyti skirstymo į skyrius, nes ėmė dominuoti ne nuosekli įvykių chronologija, o autoriaus minties logika.

Pasikeitė ir pirminė knygos idėja. Iš pradžių manyta, kad tai bus pasakojimas apie „Lietuvos rytą“. Tačiau dienraščio istorija susipynė, susiliejo su jo vadovo gyvenimu ir tapo Gedvydo Vainausko eseistine išpažintimi apie laikraštį, žurnalistiką, save ir savo kartą, Lietuvos perėjimą iš sovietinių laikų mąstymo į gyvenimą demokratijos ir laisvosios rinkos sąlygomis.

Tai faktais grindžiama dokumentinė knyga, kartu tai asmeninis autoriaus požiūris į pasaulį, tėvynę, savo laiką, į save ir į amžininkus.

Žurnalistika čia susipina su literatūriniu pasakojimu. Pas-taraisiais metais ši literatūros kryptis pasaulyje populiarėja. Ryš-

kiausias pavyzdys – šedevru laikomas norvegų rašytojo Karlo Ove Knausgårdo šešių tomų ciklas „Mano kova“, kur leidžiamasi į skausmingas savojo „aš“ paieškas.

Ne kartą svarstėme, kad jau metas dėti paskutinį tašką ir nebeplėtoti pasakojimo. Tačiau nuvilnydavo naujos gyvenimo audros ir tarsi netyčia jų atspindžiai nuguldavo į rašomos knygos tekstą. Kita vertus, tai, kas atrodydavo labai svarbu ir aktualu, po kelių mėnesių nutoldavo, išblėsdavo, nekeldavo jaudulio ir turėdavo susispausti ar visai dingti iš puslapių.

Taip bėgo metai. Šios knygos sumanymas buvo subrandintas 2015 metais, o baigta rašyti 2021-aisiais. Per septynerius metus daug kas pasikeitė Lietuvoje, kitoks tapo ir „Lietuvos rytas“, daug likimo smūgių patyrė ir pats redaktorius, per savo šešiasdešimtmetį kalbėjęs, kad sunkiausia liko praeityje. Bet paaiškėjo, kad jis smarkiai klydo.

Nutikdavo vis naujų įvykių, kurie vertė Gedvydą Vainauską sakyti: „Dar ne laikas leisti šią knygą.“ Bet štai tas laikas atėjo – knyga jų rankose. Tai jau antras šios knygos leidimas – ji gerokai praplėsta, papildyta naujais potėpiais.

Bet, kaip ir pirmajame leidime, ji be nuotraukų, nors jos būdingos memuarinėms knygoms – autorius nusprendė išsiversti be jų: kam ta savireklama?

Teliko, kaip įprasta šiais visagalės reklamos laikais, ant knygos galinio viršelio pažerti žinomų žmonių atsiliepimų apie Gedvydą Vainauską ir „Lietuvos rytą“ – o tai asmenys, kurie atsidūrė šio pasakojimo puslapiuose, nors to nežinojo išsakydami savo įžvalgas apie autorių.

Tačiau Gedvydas Vainauskas suabejojo: „Ne, atrodys, kad norime patraukti skaitytojų dėmesį garsių žmonių vardais.“

Ne tai ne, bet man buvo gaila atsisakyti tų minčių, juk žmonės kalbėjo nuoširdžiai, įvairiomis progomis ir tai neturėjo nieko ben-

dra su knygos reklama. Todėl pamaniau, kad gal skaitytojui būtų visai neprošal sužinoti, ką jie kalba apie Gedvydą Vainauską, o vėliau perskaityti, ką jis rašo apie juos. Todėl sumaniau kai kurias jų mintis įkelti į šį įvadą.

„Dieną pradedu peržvelgdamas spaudą. Pirmasis ant mano stalo atsiduria „Lietuvos rytas“. Redaktoriau, galite didžiulis savo kūrinis – dienraščiu, kuris kuriamas kiekvieną dieną, kasdien mus informuodamas, suteikdamas mums džiaugsmo, kartais ir liūdesio.“

Prezidentas Valdas Adamkus

„Lietuvos rytas“ gina mūsų laisvę ir mūsų garbę. Gedvydą Vainauską pažįstu daugelį metų. Tai asmenybė, kuri vadovaujasi šūkiu „Aistra ir meistrystė“. Gedvydas pasižymi fenomenalia atmintimi. Jis prisimena visus savo laikraščio personažus, jų istorijas, tūkstančius faktų, vardų ir pavardžių. Jį vadinu vaikščiojančia enciklopedija.

Man „Lietuvos rytas“ ir „Antis“ panašūs: nieko nebijom, niekada nepasiduodam ir įkvepiame tiek save, tiek kitus tikėti savo jėgomis, tikėti ateitimi, tikėti Lietuva.“

Architektas, grupės „Antis“ įkūrėjas Algirdas Kaušpėdas

„Gedvydas Vainauskas man visada buvo ir yra pavyzdys žmogaus, kuris kupinas idėjų, dėl kurių išgyvena, kovoja. Jis visada dega noru būti geriausias. Jo didysis noras – kad lietuviai būtų tikri europiečiai. Kartą po JAV prezidento George'o Busho vizito į Lietuvą 2002-ųjų rudenį jis man pasiūlė idėją – kodėl ant Vilniaus rotušės pastato nepakabinus lentelės

įamžinant ten jo pasakytą istorinę frazę: „Kiekvienas, pasirinkęs Lietuvą savo priešu, taps Jungtinių Amerikos Valstijų priešu“? Šie žodžiai jau seniai puikuoja ant rotušės fasado. Dabar juos skaito ir įsidėmi vilniečiai bei sostinės svečiai. Tai tik viena iš daugybės idėjų, kurias pasiūlė Gedvydas. Aš jį vadinu Keistuoliu, kuris daro pasaulį gražesnę ir geresnę.“

Politikas Artūras Zuokas

„Apie Gedvydą Vainauską galiu pasakyti, kad tai Žmogus iš didžiosios raidės. Visą širdį ir didelę dalį asmeninių pinigų jis atidavė krepšiniui. Žinau, kad jis iki šiol nepraleidžia nė vieno rungtynių, visas žiūri. Taip, jis turi savo poziciją, bet man su juo bendrauti buvo lengva. Nors netikėtai jo sprendimu teko palikti „Lietuvos rytą“, jo sprendimu teko ir grįžti.“

Krepšinio treneris Rimas Kurtinaitis

Dabar, skaitytojau, kviečiu atsiversti pirmąjį puslapį ir žengti į šios prisiminimų bei apmąstymų knygos pasaulį, kuriame susipynę asmeniniai išgyvenimai, patirtis ir pamąstymai apie būties prasmę, žurnalistikos virsmą ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje... Juk Gedvydas Vainauskas visada regi plačiau – ne vien provincialiu žvilgsniu. O ir antrasis knygos leidimas gerokai praplėstas, papildytas daugeliui nežinomais faktais.

Valdas Bartasevičius

Į galvą šauna įvairių minčių, bet niekada nesu pagalvojęs, kad „Lietuvos ryto“ trisdešimtmetį 2020-ųjų sausio 1 dieną sutiksiu ne su šampano taure, o Santaros klinikose Vilniuje. Jau Naujųjų metų išvakarėse mane surietė stiprūs pilvo skausmai, bet sukan-dęs dantis kentėjau – nenorėjau medikams gadinti šventės. Toks, matyt, jau esu – iligus metus dirbdamas tarp kūrybingų žmonių išmokau galvoti ne tik apie save, bet ir apie kitus.

Tik sausio 1-osios vakare nuvykau į klinikas – ten mane iš-kart pradėjo ruošti operacijai. Kitos dienos rytą jau gulėjau ant operacijų stalo.

Prie manęs palinko akademikas Kęstutis Strupas ir profeso-rius Eligijus Poškus – turbūt geriausi pilvo chirurgai Lietuvoje.

Taip, jie operaciją atliko tobulai, bet po tyrimų paaiškėjo: to-liau turėsiu gyventi jau su dviem vėžiais. Pagalvojau, geriau jau jauni chirurgai būtų mane operavę ir neradę to antro nelabojo. Ramina bent tai, kad nujaučiu, kodėl jie vis renkasi mane, nors giminėje nėra nė vieno panašaus ligos atvejo.

Pirmasis vėžys mane užklupo 2013 metais po pasaulį supur-čiusios krizės, kai kelis mėnesius neleido užmigti mintys apie tai, kaip išsaugoti „Lietuvos rytą“, kuris bet kurią dieną galėjo ban-krutuoti – bendrovės biudžete atsirado septynių milijonų eurų

skylė, nes ką tik buvo pastatyta nauja šiuolaikiška spaustuvė, kuri dirbo visu pajėgumu, bet užsakovai neatsiskaitydavo.

Dėl antrojo vėžio – irgi panašiai: ilgiau kaip metus trukusios apklausos Specialiųjų tyrimų tarnyboje, kone ketverius metus užsitęsęs teismų maratonas ir su tuo susijęs nuolatinis stresas, manau, turėjo palikti įspaudą organizme.

Kad ir koks tvirtas būtum, kad ir kaip save ramintum, kad niekuo nenusikaltai, kad tik tapai politinių intrigų auka, vis tiek iš vidaus prasiverždavo graužiančios mintys.

Po sudėtingos operacijos tris paras praleidau reanimacijos palatoje.

Ten gulėjusieji žino: po narkozės užplūsta minčių spiečius, jos grumiasi viena su kita, trūkinėja, kibirkščiuoja, bet jei kelios sulimpa, galvoje iškart prašviesėja – prabėga nugyventi metai, išvysti ir šviesių, ir tamsių akimirkų.

Iki reanimacijos galvodavau, kad reikia nuolat tobulinti save ir savo pavyzdžiu prisidėti kuriant geresnį pasaulį. Bet veikiamas narkozės ir skausmą malšinančių vaistų vis dažniau grįždavau prie minties, kad gyvenimo prasmė gali slypėti ir paprastuose dalykuose: reikia vertinti kiekvieną akimirką, kuri niekada nepasikartos, daugiau bendrauti su šalia esančiais žmonėmis, vėl išgirsti pušų ošimą ir jūros šniokštimą, dėlioti mintis stebint ežero raibuliavimą, džiaugtis pavykusiui laikraščio numeriu, kasdien matyti, kaip stiebiasi tavo sūnus, – matyti ne šėliojančio dvidešimtmečio, o jau daug ką gyvenime supratusio šešiasdešimtmečio žvilgsniu.

Tačiau girdžiu vidinį balsą rėžiant: „Visai suskydai, broliuk.“ Ne, ne – atsiprašinėju – tai tik akimirkos silpnumas.

Po to pasigirsta įkyrus vidinis balsas, raginantis nenuleisti rankų ir nepasiduoti apatijai. Jis vis kartoja: „Kelkis, nusipurtyk jau įveikto kelio dulkes, giliai įkvėpk ir vėl pirmyn.“

Taip ir pasielgiau. Kasdien sugalvodavau naujų temų ir būdavau redakcijoje iki pat laikraščio išleidimo, nes išsigandę koronaviruso daugelis kolegų užsibarikadavo namuose. Tuo pat metu atlaikiau net dvylika chemoterapijos seansų, po kurių net pasirašyti dokumentus tapdavo kančia – nejaučiau pirštų, o einant kojos kliuvo viena už kitos. Nežinau, ar bendradarbiai tai pajuto: iš visų jėgų stengiausi, kad nepajustų. Juk barzda liko tokia pati, gal tik lėčiau augo... Ar tai jau pabaigos pradžia? Tikrai ne. Tai sakau jums, savo draugams, mylimoms ar mylėtoms moterims, kolegoms, priešams, taip pat atsitiktiniams pakeleiviams, su kuriais susidūriau vienoje ar kitoje gyvenimo stotelėje, bet kurie išliko man artimi ir svarbūs.

Iš atminties vis išnyra rokenrolo žvaigždės Tinos Turner išgyvenimai, atskleisti jos prisiminimų knygoje „Mano meilės istorija“, – vaikystės skurdas, smurtas šeimoje, šlovės viršūnėje pasipylusios ligos: insultas, žarnyno vėžys, inkstų nepakankamumas, kai porą dienų per savaitę tekdavo būti prijungtai prie dializės aparato, inksto, kurį jai padovanojo vyras, persodinimas, saujomis rijamos tabletės, kad nebūtų atmetimo reakcijos, šešiasdešimtmečio sūnaus savižudybė.

Tokioje situacijoje lieka du variantai: arba stengtis toliau gyventi, arba iš bejėgiškumo nuleisti rankas. Ji pasirinko pirmąjį – nė akimirką nesiliovė džiaugtis kiekviena diena. Štai iš kokių žmonių reikia imti pavyzdį!

O kaip aš? Kad ir kaip kartais būtų sunku, stengiuosi gyventi taip kaip anksčiau, net greitindamas tempą, bet mažiau veldamasis į beprasmius ginčus.

Nesu didvyris ar genijus, tik daug ką patyręs ir jau pagyvenęs redaktorius, kuris net ir dėl koronaviruso paskelbto karantino sąlygomis stengėsi išleisti ne kokį sumestinį, o patrauklų laikraštį –

kad kuo ilgiau skaitytojai jaustų fizinį ir dvasinį artumą spausdintam žodžiui, ne vien ieškotų informacijos įvairiuose ekranuose.

Todėl galima tik įsivaizduoti mano reakciją, kai 2020-ųjų balandžio viduryje, per patį karantiną, į elektroninį paštą gavau tokią žinutę: „Esu Vilniaus universiteto žurnalistikos studijų studentė. Šiuo metu ruošu bakalauro darbą tema „Sudie, laikraščiai: Lietuvos spaudos situacija 2009–2019 m.“ Gerbiamas redaktoriau, ar negalėtumėte apie tai pasidalyti mintimis?“

Vis pagalvoju, kad gal per nuožmiai atkirtau būsimai žurnalistei: „Atsiprašau, jūs kreipėtės ne tuo adresu. Aš jau daugiau kaip trisdešimt metų vadovauju „Lietuvos ryto“ dienraščiui ir galiu tik pasakyti: per anksti laidojate spaudą, studente. Taip, ji keičiasi, prisitaiko prie naujų iššūkių, bet toli gražu nemiršta. Norite, kad tapčiau spaudos duobkasiu? Niekada – ieškokite kito pašnekovo.“ Nors, tiesą sakant, vis dažniau pagalvoju, ar spausdintas žodis atlaikys nelengvus išbandymus: pandemiją, į kosmines aukštumas šoktelėjusias elektros, dujų, popieriaus kainas ir vis brangstantį laikraščių išnešiojimą prenumeratoriams...